

Saulius AMBRAZAS

LIETUVIŲ KALBOS YPATYBĖS TURĘTOJŲ PAVADINIMU SU AFIKSU *-jo- DARYBOS RAIDA

§1. Be anksčiau aptartų vedinių su **-ko-* (aut. 1996), lietuvių kalbos ypatybės turętojų pavadinimai (nomina attributiva, toliau – NAtt) daromi ir iš būdvardinių afrikų **-jo-*, **-no-*, **-en-*, **-lo-*, **-to-*, **-uo-*, **-isko-*, **-mo-* kilusiomis priesagomis bei darybos galūnėmis.

Šiame straipsnyje aptarsime vedinius su afiksu **-jo-*.

Vediniai su darybos galūne -is/-ys(-é)

§2. Ypatybės turętojų pavadinimų su šia darybos galūne lietuvių kalboje yra nemaža (Urbutis 1961: 45–47; DaiktvDr 364–365).

Šio tipo vedinių randame jau XVI–XVII a. raštuose. Ypač paplitęs NAtt *gyvis*. Kiti užfiksuoti atskiruose tekstuose. Vediniai *galvis* „didžiagalvis“ SD¹ 35, *juodis* Lex 69a, *klišis* SD³ 124, *kupris* SD³ 66, *kuprys* „kas kuprotas“ Lex 50a, 69, *nebylys* Ch¹ 8X, *plokštis* „plokštuma“ SD³ 299, *retis* „appleistas laukas“ Lex 24a, *rétis* SD³ 85, 124, *senis* SD¹ 174, 176; SD³ 422, *sūris* BB Job 10,10, *žiemys* „šiaurės vėjas“ Lex 65, *žilis* „žilas žmogus“ BP I 120, vartojamai ir dabar.

Mažosios Lietuvos raštams buvo būdingi ir NAtt *kuršys* „Kuršių Neringos ar Mažosios Lietuvos gyventojas“ Lex 21a; KB II 66; Sch 192 (plg. *kuřsis* „latvis“ K II 25; J; M. Valanč; PPr 406, *kuřsē* „kuršiškai užrištas mazgas“ Žvr; VI – LKŽ VI 972–973), *mėlynai* „mėlynai raudonos spalvos kopūstas“ Lex 18a; C II 232; R II 228; MŽ II 101; K II 135; „mėlynoji ar raudonoji ropė“ Lex 71a (plg. *mėlýnis/mėlynis* „mėlyna spalva“ K II 50, 196; LC 1884,4; Šts; „mėlynos spalvos drabužis“ Krsn; Kp; „mėlynos ar raudonos spalvos kopūstas“ R; MŽ; [K]; „viržinių šeimos augalas“ Q 95 – LKŽ VII 1032).

§3. Ypatybės turętojų pavadinimai su *-is/-ys(-é)* turi atitikmenų latvių, prūsų, slavų ir germanų kalbose, plg. lie. *bēris* ir la. *bēris* „bēras žirgas“ (BKGF 66), pr. *malkis* „stinta“ (Stint) E 597 (plg. la. *smaῆks* „smulkus“, žr. PKEŽ III 105), serb.-kroat. *mlāđi* (<**mold'z*), lenk. *nów, nowiu* „jaunas ménulis“ (Martynov 1973: 22), go. *hairdeis* „piemuo“ (plg. lie. *keřdžius* LEW 242), *asneis* „padienis darbininkas“ (Kubrjakova 1963: 78; Polomé 1974: 109).

Šio tipo vediniai atsirado daiktavardėjant būdvardžiams su *-jo- (aut. 1991: 16–17).

Vediniai su darybos galūne -ius(-ė)

§4. Dabartinėje lietuvių kalboje darybos galūnės -ius(-ė) vediniai, kurie yra produktyvūs, dažniausiai žymi profesiją, kategorinę ypatybės turėtojo reikšmę turinčių šio tipo vedinį yra mažiau (Urbutis 1961: 55–56; DaiktvDr 365–366, 410).

Iš XVII a. Mažosios Lietuvos žodyne Lexicon Lithuanicum užfiksuotų 6 ypatybės turėtojų pavadinimų su -ius 5 irgi žymi profesiją (*balnius* „kas dirba balnus“ 73, *kailius* „kailiadirbys“ 56a, 104a, *katilius* „katilų dirbėjas“, *kubilius* „kubilių meistras ar pardavėjas“ 56a, 19, 34, *puodžius* 88) ir tik vedinys *durnius* 64, 87a yra išlaikęs grynaą ypatybės turėtojo reikšmę.

§5. K.Sirvydo žodyne téra tik 4 galūnės -ius vediniai, žymintys profesiją: be minėtų Natt *puodžius* SD¹ 33, 214; SD³ 67 (šis vedinys paplitęs daugelyje senųjų raštų), *katilius* SD¹ 125 (dar R; MŽ II 296; K; J; BŽ 213, žr. dar Salys 1985: 204), *kubilius* SD³ 301 (dar DP 107₂; N; K; J), čia dar randame vedinį *bičius* „bitininkas“ SD³ 7 (dar R; N; K).

Tuo tarpu šio tipo vedinį, turinčių kategorinę ypatybės turėtojo reikšmę, šiame žodyne yra kur kas daugiau: *barzdžius* „barzdyla“ SD³ 22 (dar Alk – LKŽ I² 676), *grynius* (*grinius?*) „neturtėlis, nuogius“ SD³ 91 (plg. *grýnius* A 1885,274; J; Š, *grinius* Rod; Lš – LKŽ II 612), *kerščius* „keršytojas“ SD³ 181 (dar [K]; J), *niekius* „niekadarys, įkyrus žmogus“ SD³ 61, 198, 301 (dar C II 1034; Krz 154; [K]; Tat; Skr – LKŽ VII 783), *pinigius* „kas turi pinigų“ SD³ 292 (dar J; VŽ 1905,256; „išlaidus žmogus“ Upt – LKŽ IX 1043), *sekmius* „kas niekus kalba“ SD³ 5 (dar Sut; N; „kas sakmes seka“ N; [K]), *smalsčius* „smaguris“ SD³ 148 (dar SP I 212; MP 325; NdŽ), *utélius* „kas utélémis apėjės“ SD¹ 191; SD³ 490 (paplitęs tarmėse, daugiausia rytų aukštaičių – LKŽK) ir tik iš K.Sirvydo žodyno žinomi NAtt: *burnius* „turintis didelę burną“ SD¹ 34, *kytrius* „kytruolis“ SD¹ 13; SD³ 347.

K.Sirvydo žodyne turbūt užfiksuota senesnė būklė negu Lexicon Lithuanicum bei dabartinėje lietuvių kalboje. Mat veikiausiai darybos galūnė -ius atsirado iš -is/-ys dėl (j)u ir (j)o kamienų mišimo (plg. DaiktvDrR 35–36 ir lit.), o vardažodiniai vediniai su -is/-ys(-ė) dažniausiai turi kategorinę ypatybės turėtojo reikšmę.

Vediniai su darybos galūnė -ė

§6. Lietuvių kalboje yra galūnės -ė ypatybės turėtojų pavadinimų, žyminčių konkečius daiktus ir neturinčių atitinkamų vyriškosios giminės formų su -is/-ys bei -ius (Urbutis 1961: 54–55; DaiktvDr 366–367).

Tokių vedinių randame jau XVI–XVII a. raštuose, pvz.: *graikštē*, „papuošalas“ BB Pat 11,22 (plg. *graikštis*, „t.p.“ Kel 1881,22; G 84 ir *graikštūs*, -i „gražus, puošnus“ BB 1 Moz 3,6; Vln¹ 144; M.Valanč; Nz; Klp – LKŽ III 502), *klišēs*, „žirklēs“ SD³ 227 (dar D.Pošk; N; [K], plg. *klišē* „kreiva, kliša koja“ J), *plikē* DP 171₂₉; SD¹ 73; SD³ 160, *tiesē*, „dešinė ranka“ AK 13, 16; SP II 166; SD³ 343 (dar Sut; Kos 56; [K]; Drsk; Kt; Ar; Klt; Sdk; Mlk – LKŽ XVI 188).

Šio tipo vediniai atsirado konkretejant ypatybės turėtojų pavadinimas su *-is/-ys(-é)*, plg. *klišē* ir *klišis(-é)*, *plikē* ir *plikis(-é)* ir t.t.

§7. Ypatybės turėtojų pavadinimų su **-ē-* pasitaiko ir kitose baltų kalbose, plg. la. *smaile*, „smaigalus; viršūnė“ (MLLVG I 163); V.Mažiulis (PKEŽ I 420–421) šiam darybos tipui priskiria ir pr. *gudde* (Pusch) E 586 : **guda-*, „sulinėkės“.

Iš būdvardinio afikso **-jo-* atsirado ir kai kurios išvestinės priesagos, su kuriomis daromi ypatybės turėtojų pavadinimai.

Vediniai su priesagomis *-ojas/-ojis/-ojys/-ojus, -oja, -ienojas/-ienojis/-ienojys/-ienojas*

§8. Labiausiai paplitęs vedyvius *vasarójus*, kuris žemaičių ir kai kuriuose pietinėse bei rytinėse aukštaičių tarmėse turi senesnę formą *vasarójas* (vietomis pasitaiko ir *ijo* kamieno variantas *vasarójis*, žr. LKA III Žemėl. Nr. 15), jau patenkta K.Sirvydo žodyne (SD¹ 44; SD³ 85) bei Lex 80a. Ji tiksliai atitinka la. *vasarājs* (ME IV 484–485).

Nemažame aukštaičių tarmės plote vartojuamas ir vedyvius *sienójas* (su variantais *sienójis*, *sienójus*, žr. LKA III Žemėl. Nr. 13), užfiksotas jau K.Sirvydo žodyne (SD¹ 181; SD³ 6, 445), S.B.Chilinskio Naujajame Testamente (Mt 7,3; Luk 6,42), „Sumoje Evangelijų“ (174₈).

M.Daukšos Postilėje (9X) ir Zietelos tarmėje (Vidugiris 1969: 160) randame vedyvį *rytójas*. Dabar įprasta *u* kamieno forma *rytójus* čia daug retesnė (DP 318₄₆).

§9. Tarmėse ir kai kuriuose raštuose randame dar panašios reikšmės NAtt *augójas*, „laukinis serbentas“ StngŽ 76, *avižojýs*, „avižos šiaudas“ Rdš; Mrk; Lš; Kb; Lp (LKŽ I² 532), *lapojaī*, „daržoviu lapai“ Lšk (ŽD 85), *raitojas*, „raigėlis“ (paplitęs liaudies dainose), *rugojaī*, „rugiu šiaudai“ Kč; Nmn (LKŽ XI 893), *sémenójis*, „gegužės mėnuo“ B 765; N; [K]; KŽ, *šeimynójas* Žem; Trš, *šeimynójus*, „samdinys“ DūnŽ (LKŽ XIV 612), *šilójas* K I 602; KzR; Grnk; Rs; Erž, *šilójus*, „viržis“ Jrb (XIV 794, 795).

Kai kuriuose (daugiausia pietinėse) tarmėse su priesaga *-ojas* (su atitinkamai *ijo* ir *u* kamienų variantais) imta daryti augalų stiebų pavadinimus, plg. *bulbójas*, „bulbienojas“, *uogójas*, „uogienojas“ ir t.t. (LKA III Žemėl. Nr. 14). Jie turi atitikmenų latvių kalboje, pvz.: *brùklēnāji*, „bruknienojai“, *uog(ul)āji*, „uogienojai“ (LVG 285; BKGF 69).

§10. Dėl priesagų *-ienis* (su pastaraja tarmėse taip pat retkarčiais daromi stiebų pavadinimai) ir *-ojas* mišimo atsirado sudurtinė priesaga *-ienojas* (irgi turinčia *ijo* ir *u* kamienų variantus), būdinga daugiausia rytinėms tarmėms (LKA III Žemėl. Nr. 14, p. 29). Vedinys *pupienoja*j (užr. *pupinai*y SD³ 19, *pupinoi*y SD⁵ 16) užfiksuotas jau K. Sirvydo žodyne.

Mažojoje Lietuvoje ir kai kuriose kitose tarmėse dalis priesagos *-ienojas* vėdinių turi visai kitą reikšmę, pvz.: *avižienoja*j „avižų šiaudai“ Lex 46; B 679; R; K; Lp (LKŽ I² 531, plg. *avižojys*), *rugiēnōja*j „rugiu šiaudai“ Lex 71a; Q 305, 418; B 815; R II 294; Krz 124; N; J; „rugienos“ K; Glv (XI 987, plg *rugoja*), bet plg. *pupienōja*j „pupų stiebai“ B 279; N; K. Mat priesaga *-ienojas* siejasi ir su priesaga *-iena*, su kuria lietuvių kalboje dažnai daromi vediniai, žymintys kultūrinių augalų augtasių vietas (aut. 1995: 186).

Galbūt kadaise greta priesagos *-ojas* egzistavo ir moteriškosios gimинės ypatybės turėtojų pavadinimų su *-oja*, plg. deivės vardą *Senoja* „namų pamatų deivė“ (Greimas 1990: 444) bei vandenvardžiams *Kamojā* Ad, *Lankója* Ob, *Lapojā* Žls (Vanagas 1970:185), taip pat *-toja* : *-tojas*, *-éja* : *-éjas* (aut. 1993: 38–39).

§11. Latvių kalbos tarmėse išliko ir būdvardžių su *-ājs*, pvz.: *miglājs riņš* „miglotas rytas“, *mālājs kalniņš* „molingas kalnelis“ (LVG 284–285; BGKF 69). Lietuvių kalboje jie visi sudaiktavardėjo.

Vediniai su priesagomis *-ijas/-ijis/-ijus*, *-ija/-ije*

§12. Jau XVI–XVII a. raštuose paplitęs vedinys *galvījas*. Seniesiems raštams buvo būdingi ir NAtt *prekījas* „pirklys“, *žūklijas* (apie pastarajį žr. DaiktvDrR 153), plg. dar *medījas* BB 1 Moz 10, 9; 25, 27; Ps 91, 3; B, *medījis* C I 998, *medīja* „medžiotojas“ Lex 51a; Q 622; J, *medījē* „brakonierius“ Lex 106; C II 984; „medžių vagis“ N; [K], *beprotījā* „kvailys“ J bei tarminius *treinījas*, *treinījā* (užfiksuotas jau Lex 57, 69; C I 1151), *treinījis*, *trainījas*, *trainījā*, *trainījus* „vežimo dalis, traininis“ (LKA I 191; LKŽ XVI 529, 735–736).

§13. Latvių kalbos tarmėse išliko būdvardžių su *-ījs*, pvz.: *sālījs* „sūrus“, *mālījs* „molētas“, *vidījs* „vidurinis“ (LVG 276–277; BKGF 68). Lietuvių kalboje jie beveik išnyko, plg. nebent seniesiems raštams būdingą būdvardį *vienatielas/vienatījis* „vienintelis“ (jeigu tai ne įvardžiuotinė būdvardžio forma, plg. Parenti 1996: 69) bei *laukījas(-a)* „laukujis“ End (LKŽ VII 180).

Vediniai su priesaga *-éjas/-ējis*

§14. Iš pradžių su šia priesaga buvo irgi daromi vardažodiniai vediniai. An-tai iš *mēdē* „miškas, giria“ padarytas NAtt *medējas/medējas* MŽ; [K]; Sch 88; BsMt II 37; A 1884, 19; S I 345–346; S.Dauk; V.Kudir; J.Bil; Plv; Snt (ŽD 84; LKŽ VII 983–984), *medējis* „medžiotojas“ N; Jn, iš *prēkē* – NAtt *prekējas/prekējas* BB 3 Moz 25,50; GN Mt 13,45; Apr 18,11; [K]; S.Dauk; M.Va-

lanč; A 1884,409; V.Kudir; J.Bil; End, *prekėjis* „pirklys“ S.Stan (ŽD 83; LKŽ X 598).

Galbūt čia priskirtini ir vediniai *moléjas* „malėjas“ Ds; Rod (LKŽ VIII 335) : *mólē* „malimas“, *pjūvéjas* „pjovėjas“ BB Rut 2,3; 2,4; Mt 13,30; Q 495; MKr 74; N; (d)Vs (ŽD 83; LKŽ X 45) : *pjūvē* „pjūtis“, *talkéjas* „talkininkas“ S.Dauk; NdŽ : *talkà*.

§15. Latvių kalbos tarmėse pastebėta vardažodinių būdvardžių su *-ējs*, pvz.: *galējs* „galinis“¹. Vardažodinių vedinių su **-ējo-* būta ir slavų kalbose, pvz.: piet. sl. *břzějь* „greita upės tekmė“ : *břzъ* „greitas“ (Sławski 1974: 87). W.P.Schmidas (1960: 24–26) randa atitikmenų ir mesapų kalboje, plg. mesapų *polaidehias* ir lie. *paláidas*, la. *palaidējs*.

Prabaltų kalboje priesaga **-ējo-* buvo ištraukta į veikėjų pavadinimų paradigmą. Be to, istoriniu požiūriu vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai sudarybos galūne **-jo* yra ir atitinkami priesagos **-tājo-* (*<*-tā + *-jo-*) vediniai (DaiktvDrR 112–117).

Keletas ypatybės turėtojų pavadinimų priesagų atsirado afiksui **-jo-* prisijungus prie kai kurių būdvardinių priesagų, kilusių iš **-to-*.

Vediniai su priesaga *-ytis/-ytys(-ē)*

§16. Pirmiausia minėtini NAtt *ausýtē* „žieminė kepurė su ausimis“ Vrd; Kal (LKŽ I² 504), *avižytis* „toks audeklas, austas per 8 ar 10 nyčių“ Grg (I² 532), *blakýtis* „audeklas, kurio apmatai dvisiūliai“ Skdv; Grg; Prk; I.Simon (I² 878), *eglýtis* „eglutėmis austas audinys“ Dr, Lkv; Lnk (II² 1052), *lamstýtis* „rievelėmis austas audeklas“ Kos 151; J; Klp; KlvŽ; Kl; Brs; Vvr; Slnt (VII 114), *šlakýtēs* „tokios veislės bulvės“ Rt, *šlakýtis(-ē)* „šlakuotas galvijas“ Kal; Kl (XIV 1001).

Dauguma šių vedinių gali būti dar darybiškai susiję su priesagos *-ytas(-a)* būdvardžiais (t.y. jie gali būti laikomi galūnės *-is(-ē)* vediniais), plg. *ausýtas (-a)* „su ausimis (apie kepurę“ J; Kal (LKŽ I² 503), *blakýtas(-a)* „su peršovomis“ BzF 100; Prk; Rdm (I² 878), *eglýtas(-a)* „su eglutėmis, eglėtas“ I.Simon; Vlkv; Mrj (II² 1052), *lámstytas/lamstýtas(-a)* „lamstuotas“ BzF 33; Ms; Slnt; Tv; Brs (VII 114), *šlakýtas(-a)* „šlakuotas“ Šts; Plt (XIV 1000).

§17. Žemaičių tarmėje vartojami vediniai *vókytis/vokytȳs* „vokietis“, *šiaulytis* „šiaulietis“ (LKA III Žemėl. Nr. 10, 110). Iš Lexicon Lithuanicum (20) žinomas vedinys *seseryčiai* „brolių vaikai“ (plg. *seserýčia*, žr. § 21).

Panašią priklausymo reikšmę turi la. *latvítis* „latvis“, *váčítis* „vokietis“, *tau-títis* „jaunuolis iš svetur“ (LVG 387; DL 239–240). Galbūt ji slypi ir prūsų kalbos asmenvardžiuose (pvz., *Moldite*, *Bludit*, *Waikitte*, žr. Trautmann 1925:

¹ LVG 280; Vulane 1986; Laumane 1989.

182) bei vietovardžiuose (pvz., *Lankiten*, *Pelitte*, *Pelkyten*, žr. Gerullis 1923: 257 tt.). Mat prūsų kalbos tekstuose nėra užfiksuota deminutyvų su *-it̪io-.

§18. A.Nepokupnas (1985), remdamasis prūsų kalbos vietovardžiuose randama priesaga *-owiten*, *-awiten*, net kelia mintį, kad sudėtinė priesaga *-oūt̪io- (< *-oūo- + *-it̪io-), su kuria slavų kalbose daromi tévavardžiai, buvusi bendra slavų ir vakarų baltų kalbų inovacija. Tačiau priesagos *-owiten*, *-awiten* prūsų kalbos vietovardžiuose galéjo atsirasti dėl prūsiškų formų lenkinimo (plg. lenk. *-owicy*)². Juo labiau, kad baltų kalbose priesagos *-oūo- būdvardžiai yra labai reti. Antai lietuvių kalbos būdvardžiai *lapāvas* „lapo spalvos“, *lināvas* „lino žiedo spalvos“ veikiausiai padaryti pagal slavizmą *ružāvas*, *vyšniāvas* pavyzdį (ŽD 397). Prūsų kalboje priesaga *-oūo-/eūo- dažniausiai įeina į kitų priesagų sudėtį, pvz.: acc. sing. *drūktawingiskan* „griežtą, kietą“ (gestrengen) III 119₁₁, nom. sing. *ginnewings* „draugiškas“ (gewaltige) III 85₁₋₂ ir t.t. (SV 44). Ir šie vediniai neturi senosios priklausymo, kilmės reikšmės, kurią išlaikę slavų kalbų būdvardžiai su *-oūo- (plg. s. sl. *Petrovъ* : *Petrъ* ir s.ind. *Višnavaḥ*: *Višṇuḥ*, žr. Meje 1951: 275).

§19. Slavų kalbose vediniai su *-it̪io- irgi dažniausiai turi priklausymo, kilmės reikšmę, pvz.: piet. sl. *BožiťЬ* „Dievo sūnus“, *brătit’Ь* „brolio sūnus“ ir t.t. (Sławski 1976: 55 t.t.). Be to, čia su šia priesaga nuo seno dažnai buvo daromi asmenvardžiai, genčių, vietų vardai³. Baltų (ypač lietuvių) kalbose šiam reikaliui buvo dažniau vartojamas kitas priesagos *-it̪io- variantas *-eit̪io- (plg. §24).

§20. Latvių ir slavų (kaip ir lietuvių) kalbose yra keli vediniai su *-it̪io-, išlaikę grynaą ypatybęs turėtojo reikšmę, pvz.: *lēnītis* „šiltas pietų vėjas“ : *lēns* „šiltas“, *jaunīte* „marti; jaunoji; jaunoji motina; pamotė“ : *jauns* „jaunas“ (DL 240); piet. sl. *golīt’Ь* „nuogas, vargšas žmogus“ : *golъ* „nuogas“ (Sławski 1976: 57–58).

Galimas daiktas, šio tipo vediniai turi atitikmenę ir germanų kalbose, plg. s. vok. aukšt. *jungīdi* „žvérées jauniklis“ (Mezger 1953).

Taigi priesagos *-it̪io- (< *-it̪o- + *-jō-) ypatybės turėtojų pavadinimai veikiausiai yra baltų, slavų ir germanų kalbų inovacija. Šios kalbų grupės ir su afiku *-jō- imta daryti ypatybės turėtojų pavadinimus (žr. §3). F.Mezgerio (1953) bandymas priesagą *-it̪io- susieti su ide. *-t̪io- yra abejotinas.

Vėliau baltų kalbose ši priesaga buvo panaudota deminutyvams (aut. 1994: 146–147) ir rečiau kuopiniams pavadinimams (aut., 1995, 187–188) daryti.

² Plg. Gerullis 1925: 212–13; Górniewicz 1974.

³ Vondrák 1924: 598–599; Rospond 1937; Taszycki 1946: 27 tt; Cuřin 1964: 9–92; Lindert 1967: 40–45; Vaillant 1974: 333 tt.

Vediniai su priesaga *-yčia*

§21. Kelis vedinius su šia priesaga randame senuosiuose raštuose, pvz.: *brolyčia* „brolio duktė“ Lex 20; C I 402; Q 103 (t.p. B; N; K; „pusseré“ JR 69), *karvelycia* „karvelio patelė“ SD¹ 37; SD³ 72; SP I 369 (t.p. N; [K]), *meškerycia/meškeryčia* „meškerykotis“ C I 98 (t.p. MŽ II 28; [K]; Sl; Ps; Srv; Paj – LKŽ VIII 89), *seseryčia* „sesers duktė“ Lex 78; C II 527; Q 474 (t.p. MŽ; K; L; Rtr; „pusseseré“ N; plg. serbų *sěstrić*, žr. Mezger 1953: 118).

Šio tipo vedinų yra ir tarmėse, pvz.: *darklyčia* „keistai apsitaisęs žmogus“ J I 296, *káulyčia* „labai liesas žmogus“ J; Ms; „arklių kojų liga“ Grz; Kp; Lk; Ms (LKŽ V 432), *kempycią* „sudžiūvęs žmogus“ J II 75, *kerýcios* „burtai“ R II 370; N; K; J; Žm (LKŽ V 609), *lovycią* „ėdžios“ Lp; Mrk; „girnalovis“ Ut; Vdn; Kb (VII 667), *mazgýcia* „tinklą mezgant vartojama lentelė“ N; [K]; J, *žalktyčia* „žalčio duktė“ G 122; A.Baran; Ds (LKŽK).

§22. Nemaža aukštaičių tarmės plote su priesaga *-yčia* daromos netekėjusių moterų pavardės, pvz.: *Baltrušáityčia*, *Jankýčia*, *Pakálkyčia* (LKA III Žemėl. Nr. 112, p. 121–122). Tokių pavardžių užrašyta jau XVII a. šaltiniuose (Maciejauskienė 1991: 263 tt). Priesagą *-yčia* turi ir vandenvardžiai dviejuose nesusiiekiančiuose arealuose: pačiame pietiniame Lietuvos plote ir Žemaičiuose, pvz.: *Ylyčia* Smn, *Šarkýčia* Lbv, *Kalnyčia* Krž (Vanagas 1970: 141–142, 402).

Kai kuriose latvių kalbos tarmėse su atitinkama priesaga *-iša* daromos ištekėjusių moterų pavardės (pvz., *Bērgmanīša* „Bergmano žmona“), pasitaiko ir vienas kitas bendrinis moters pavadinimas, pvz.: *deliverīša* „triukšmadarė“, *vēverīša* „audėjo žmona“ (LVG 377; DL 316–317).

§23. J.Otrėbskis (GJL II 258) kelia mintį, kad priesaga *-yčia* atsiradusi iš *-yté* dėl *jā* ir (*i*)ē kamienų mišimo ir dėl sl. *-ica* įtakos. Tačiau pateikti duomenys leidžia manyti, kad priesaga *-yčia* gali būti sena. Kadangi kadaise baltų kalbose su darybos galūne *-ā- (vėliau ją išstumė galūnė *-(i)ē-) buvo daromi nomina feminina (aut. 1993: 38–39), tai visai gali būti, kad priesaga *-yčia* yra net senesnė už *-yté* (t.y. *-ītjā- : *-ītjō- kaip *-tājā- : *-tājō-).

Pažymėtina, kad ir preisagos *-aité*, *-uté*, *-ūtē* tarmėse turi *jā* kamieno variantas *-aičia*, *-učia*, *-ūčia*, su kuriomis daromos neištekėjusių mergaičių pavardės, patekusios jau i XVII a. šaltinius (Maciejauskienė 1991: 262 tt.), plg. dar priesagą *-ečia* (žr. §39).

Antra vertus, *jā* ir (*i*)ē kamienų mišimas ir slaviška priesaga *-ica* bei slavizmas *-inyčia* (plg. aut. 1995: 192 ir hibridą *broličkas* „brolio sūnus“ N) galėjo turėti konservuojantį poveikį, o gal dėl to priesaga *-yčia* išliko ir labiau paplitę Lietuvoje.

Vediniai su priesaga *-ietis/-ietys(-é)*

§24. Vediniai su šia priesaga paprastai turi priklausymo ar kilmės reikšmę. Ypač senas yra vedinys *vókietis/vokietýs(-é)*, paplitęs visame aukštaičių tarmės plote (LKA III Žemėl. Nr. 10), užfiksuotas XVI–XVII a. raštuose (DP 457₄₂; SD¹ 94; Lex 23a; C I 460) ir tiksliai atitinkantis la. *vāciētis* (ME IV 492).

Nemažoje aukštaičių tarmės dalyje su priesaga *-ietis(-é)* dabar plačiai daromi asmenų pavadinimai pagal gyvenamąją vietą arba kilmės vietą, pvz.: *joniši kiētis*, *panevezjētis*, *vilniētis* ir t.t. (Lenkevičiūtė-Norkaitienė 1983; LKA III Žemėl. Nr. 110, p. 115). Šio tipo vediniai irgi gali būti gana seni, plg. *galiliētis* „Galilėjos gyventojas“ Bt Jn 7,52; ApD 1,11, la. *raūnēniētis* „Rauno gyventojas“ (LVG 388; BKGF 98).

§25. Senuosiuose raštuose randame vedinius *prašalietis* „nevietinis, kitos šalies žmogus“ DP 8X (t.p. M. Valanč; A 1884,380; „pašalinis žmogus“ Žml; „praeivis“ NdŽ – LKŽ X 561), *prašalnietis* „kitos šalies žmogus“ SE 215₉; KN 117; Ch 2 Moz 12,43; Rut 2,10; Bt Luk 17,18, plg. dar *pašaliētis* „svetimas, pašalinis žmogus“ Žem; Jnšk; „iš kitur atvykės, nevietinis žmogus“ Skr (LKŽ IX 553).

Tarmėse (daugiausia rytų aukštaičių) vartojami dar NAtt *apylinkiētis* Trgn, *aplinkiētis* „apylinkės gyventojas“ Grž; Trgn; Svn (LKŽ I² 245), *giminētis* „giminaitis“ Bt Mr 6,4; Ds (III 310, plg. la. *savietis* „t.p.“ LVG 388), *kaimiētis* J, *laukiētis* Brž, *laukiniētis* „laukininkas, ūkininkas“ Žg; Škn (LKŽ VII 180, 181), *seserētē* „seserėčia“ Mrk; Prn (ŽD 360), *sodiētis* „kaimietis“ Brž (LKŽ XIII 274), *šeimyniētis* „namiškis“ Str; Lkm; Ad; Tvr; Prng; „samdinys“ A.Baran; Ds; Ml; Krns; Ad (XIV 609).

Vediniai su priesaga *-eitis(-é)*

§26. Jau B.Vilento Evangelijoje (109) užfiksuotas NAtt *prašaleitis* „svetimšalis“ (t.p. S.Dauk; reikšme „atėjūnas, nevietinis žmogus“ paplitęs šiaurės žemaičių tarmėje, žr. LKŽ X 561, plg. *prašalietis*, žr. §25).

Žemaičių tarmėje randame ir daugiau vedinį su šiuo priesagos *-ietis(-é)* variantu, išlaikiusiu senajį dvibalsį *ei*, pvz.: *pašaleītis* „nekviestas svečias“ Sd (LKŽ IX 552, plg. *pašaliētis*), *treineītis* „trikampis“ S.Dauk; Slnt, *treineītē* „vezimo dalis, treinėlis“ Gršl (XVI 735), plg. dar *tarneitē* (aut. 1994: 148) bei pavarades *Gineītis*, *Kiauleītis*, vietovardį *Vyžečiai* „Rokiškio valsčiaus kaimas“ (ŽD 361), pr. *Muntileitis*, *Swanieyten* (Büga 1958: 427)

Vediniai su priesaga *-aitis(-é)*

§27. Ypatybės turėtojų pavadinimų su šia priesaga lietuvių kalboje išliko labai nedaug. Ypač senas vedinys *žemaītis/žemaičiai* (apie jo istoriją žr. Zinkevi-

čius 1993), randamas jau XIII a. pradžios rusų istoriniuose šaltiniuose (Salys 1930: 6–9), paplitęs XVI–XVII a. lietuviškuose raštuose.

§28. Senuosiųose raštuose pastebėti NAtt *prašalaítis/prashałaitis* „ateivis, svetimšalis“ BB 2 Moz 12,19; 12,48; 20,10; Joz 8,23; BP II 383; Lex 37a; C I 98, 996 (turimas ir tarmėse), *tévykštaitis* „ipédinis“ DP 575₂₆, 611₁₇, 620₂₈; SD³ 57 (dar Sut; N; Gmž), *velýkaitis/velykáitis* „Velykų margutis“ Lex 66a; C II 186 (paplitęs tarmėse) bei prie jų besiglaudžiantis *našláitis/našlaítis* DP 307₃₅, 335₃₃, 336_{5,8}; SD¹ 165; SD³ 402; Ch¹ Jn 14,18.

Tarmėse (daugiausia žemaičių) randame dar vedinius *brólaitis/broláitis* „brolio sūnus“ Rs; „pajaunys“ Šl; Klk; Sk; Sml; Lnky, *brólaité/broláité* „brolienė“ Lz; „brolio duktė“ Rs; „pamerge“ Grk (LKŽ I² 1068), *gimináitis/giminaítis(-é)* S.Stan; J I 432; Kv; Ldvn; Rtn; Ds (ŽD 359; LKŽ III 309), *girináitis/girinaítis* „girios gyventojas; neišauklėtas žmogus“ J; Kv; Rs; Li (LKŽ III 341), *kálvaitis(-é)* „kalvio sūnus ar duktė“ J(Kv), *kalvaítis* „kalvos gyventojas“ J, *karaláitis/karalaítis(-é)* „karaliaus sūnus ar duktė“ N; J; D 101; Dkš; Smn (LKŽ V 258), *ketvirtokáitis* „kas turi ketvirtą dalį valako“ Grv (V 670), *laukináitis/laukinaítis* „laukų gyventojas“ J; Kv; Vdk; Erž; Krtv; Gr; „žemaitis“ Šmk (VII 180–181), *miškinaítis* „miško ar pamiškės gyventojas“ Škn; Pp; Krtv (VIII 289), *namūnaíté* „ūkininko duktė“ J; (d)Grk (VIII 537), *pašalaítis(-é)* „pašalinis, svetimas žmogus“ Rs; Pdn; Užv; Krš (IX 551), *priešalaítis* „kaimo pašalyje gyvenantis žmogus, kampininkas“ J; Jrb; Vl; „i kitų reikalus besikišantis žmogus“ Grš (X 688), *saváitis* „giminaitis“ Prng; Dv (XII 233), *seseráitis* „sesers sūnus“ Krkl, *seseráité* „sesers duktė“ Krkl; Ms (XII 437), *sūnáitis* „anūkas“ Ašb; I.Simon; Grv; Lz (XIV 150), *tévynáitis/tévynaitis/tévynaítis* (paplitęs šiaurės žemaičių tarmėje), *tévūnáitis/tévūnaitis/tévūnaítis* „ūkininko sūnus, turto paveldėtojas“ (paplitęs pietų žemaičių tarmėje).

§29. Kaip rodo šie pavyzdžiai, dauguma ypatybės turėtojų pavadinimų su priesaga *-aitis(-é)* turi priklausymo kilmės reikšmę. Iš jų veikiausiai kilo tévardžiai su *-aitis(-é)* (plg. Skardžius 1954: 29 tt.), kadaise paplitę dideliame va karų Lietuvos plote maždaug iki Nevėžio upės (Zinkevičius 1977; Maciejauskienė 1977: 160–161). Vėliau pastarieji virto pavardėmis.

Dabar šiaurvakariname žemaičių ir vakariname pietų aukštaičių tarmių plote su priesaga *-aitis* daromos neoficialios nevedusių vyrių pavardės, pvz.: *Galdikáitis*, *Kerváitis*, *Šimkáitis* ir t.t. (LKA III Žemėl. Nr. 111, p. 119). Dar didesniame žemaičių tarmės plote su priesaga *-aité* daromos neištekėjusių moterų pavardės, pvz.: *Liutkáité*, *Budráité*, *Kévišaité* ir t.t. (LKA III Žemėl. Nr. 112, p. 120).

Ypatybės turėtojų pavadinimai padėjo pamatą atsirasti ir lietuvių kalboje dabar labai paplitusiems deminutyvams su *-aitis(-é)* (aut. 1994: 147–148).

§30. Vienas kitas ypatybės turėtojo pavadinimas su *-aitis* randamas ir latvių kalboje, pvz.: *tautaitis* „tautietis“, *čakāraítis* „kerplėša, kerėža“, *puškaitis* „ož-

kų varpelis“ (Laumane 1991). Žymiai dažniau su šia priesaga latvių kalboje daromi kuopinės prigimties vietų pavadinimai (Laumane 1990).

Priesagos *-it̪jō, *-eit̪jō, *-oit̪jō veikiausiai yra tos pačios priesagos apofoniniai variantai, plg. lie. vókytis ir vókietis, la. vācītis ir la. vācietis, lie. gimináitis ir giminietis, pašaláitis ir pašaliētis, lie. saváitis ir la. savietis „giminaitis“. Tik turbūt nuo seno skyrėsi jų paplitimas: variantai *-it̪jō-, *-oit̪jō- buvo būdingesni vakariniam, o *-eit̪jō- – rytiniam baltų kalbų arealui.

Vediniai su priesaga -(i)otis(-é)

§31. Ši priesaga atsirado prie būdvardinės priesagos *-āto- prisijungus afiksui *-jō-.

Dauguma vedinių su -(i)otis(-é) dar yra išlaikę ryšį su priesagos -otas(-a) būdvardžiais, pvz.: *ąsotis* PPr 250; LTR(Šll); Slv (ŽD 351; LKŽ I² 329, plg. *ąsotas*, -a), *barzdōtis* „kas su barzda“ Blv; Ds, *barzdōtē* „bulvė su ilgomis šaknimiš“ Rk (LKŽ I² 675, plg. *barzdōtas*, -a), *bér(i)ōtē* „béra kumelaitė“ Trgn (I² 766, 771), *gyslōtis* „trauklapis“ Ob; Mrs; Alk; Grž; Als; Sl; Nm; Alv; Vrb; Sn (III 356, plg. *gyslōtas*, -a), *šakōtis* „šakotas medis ar pagalys“ Kp; Vvr; „toks kepinys“ Užp; „tokia milo rūšis“ Ggr (XIV 425, plg. *šakótas*, -a).

Šio tipo ypatybės turėtojų pavadinimai padėjo pamatą atsirasti kai kuriems vandenvardžiams su -otis(-é), pvz.: *Ilgotis* Šll, *Margōtē* Srj (Vanagas 1970: 190), plg. dar pr. *nagotis* „geležinis puodas“ (Erintop) E 349 (PKEŽ III 168).

Iš jų kilo ir deminutyvai su -iotē (aut. 1994: 148).

Vediniai su priesagomis -očius(-é), -očia, -očias

§32. XVI–XVII a. raštuose randame NAtt *pilvočius* BB Job 15,12; SD³ 24, 92.

Tarmėse vedinių su -očius(-é) yra žymiai daugiau, pvz.: *apgaudlōčius* „apgavikas“ Grg (I² 192), *bámbočius* „bambotas arklys“ Grg (plg. *bámbotas* „su didele bambą“, žr. LKŽ I² 635), *barzdōčius* „kas su barzda“ BsP III 242; Švnč; Sb; Kp; Tvr; „tokia žolė, ožkabarzdis“ Dkšt; Rš; Vrnv; Rod (ŽD 352; LKŽ I² 675, plg. *barzdōtis*, žr. §31), *durnavōčius* „neprotingas, neatsargus žmogus“ Tvr (Otrėbski 1934: 124), *galvōčius* „kas geros galvos, išmintingas“ M. Valanč; A. Baran; BM 178; J; JV 576; Sdk; Sb; Tvr (ŽD 352; LKŽ III 859, plg. *galvōtas*, -a), *garbanōčius(-é)* „kas garbanotais plaukais“ S.Dauk; Slnt; Vkš (LKŽ III 113, plg. *garbanótas*, -a), *gyslōčius* „trauklapis“ Tvr; Bd (III 355–356, plg. *gyslōtis*, žr. §31), *gunklōčius* „kas daug gumbų turi“ Tv (III 734, plg. *gùnklotas/gunklōtas*, -a), *gudrōčius* „guduolis“ BM 178; Srv; Vvr; Gž (III 698), *karpōčius* „kas su karpomis“ N; [K]; Bn (V 309, plg. *kárpotas*, -a), *kepenōčius(-é)* „kas serga kepenų liga“ N; [K]; J, *kuprōčius* „kuprys“ N; K; Bsp III 218; Vkš; Rtn; Tvr (ŽD 353; LKŽ III 933, plg. *kuprótas*, -a), *ligōčius(-é)* „pasiligojės žmogus“

J; Pvn; Als (ŽD 353; LKŽ VII 478; DūnŽ 176; plg. *ligótas*, -a), *patrankōčius* „triukšmadarys“ Klvr; Mrj; Rdm; Pns (IX 629), *putōčius* „kas putoja“ Rod; „kas daug plepa taškydamasis seilémis“ Bd; Tvr; Rod; Sn; „iniršes žmogus“ Ad (ŽD 353; LKŽ X 1135, plg. *putótas*, -a), *seilōčius* „seilius“ Tvr; Vrn (ŽD 353; Grinaveckis 1991: 175), *ūsōčius* „kas su ūsais“ N; Ak; Dvd; Dkš; Tvr; „toks vandens gyvis“ Mrs (LKŽK).

§33. Kadangi lietuvių kalboje yra slavizmu su *-ocius* (pvz.: *kapōčius* „negyvėlių laidotojas“, *kylōčius* „kas turi kylą“, *sylōčius* „stipruolis“), tai J.Otrębskis (1934: 123) Tverēčiaus tarmės apraše iškélė hipotezę, kad pati priesaga *-ocius* yra atsiradusi iš sl. *-ac* (kaip *-orius* – iš sl. *-ar*), žr. DaiktvDrR 16 ir lit.). Tačiau turint omeny, kad dauguma priesagos *-ocius* vedinių turi atitikmenis su priesagos *-otas*, -a būdvardžiais, pagrįstesnė atrodo P.Skardžiaus (ŽD 353) ir V.Urbučio (DaityDr 355) nuomonė, kad priesaga *-ocius* atsirado lietuvių kalbos dirvoje, prie priesagos *-otas* prisijungus darybos galūnei *-ius*, t.y. priesagos

mis vediniai istoriniu požiūriu yra galūnės *-ius* vediniai. Be to, ir J.Otrębskis įgainiu šiek tiek sušvelnino savo hipotezę ir „Lietuvių kalbos gramatikoje“ (JGL II 255–256) pažymi, kad kai kurie vediniai *-ocius* gali būti traktuojami aip galūnės *-ius* vediniai iš priesagos *-otas* būdvardžių. Antra vertus, V.Grinaveckis (1991: 175–178) ižlūri netiesioginę minėtų slavizmu įtaką lietuviškiems vediniams su *-ocius*, nes žemaičių ir pietų aukštaičių tarmės priesagoje *-ocius* turi šioms tarmėms nebūdingą afrikatą č.

§34. Greta vedinių *gyslōtis*, *gyslōčius* yra ir vedinys *gyslōčia* „trauklapis“ SD³ 4; R; N; BzF 113; P. Su ta pačia priesaga *-ocia* padarytas ir vandenvardis *Ramōčia* Klm (Vanagas 1970: 185). Greta vedinio *bámbočius* (žr. §32) turimas ir vedinys *bambōčias* „bambotas vaikas“ Užv (LKŽ I² 635).

Vediniai su priesaga *-uotis*, (-é)

§35. Senuosiuose raštuose randame NAtt *raupsuotis* MP 76, 310, 320; SE 6, *raupuotis* „kas serga raupsais“ SE 10X (t.p. A.Baran; „kas raupuotas, sirges raupais“ Pc – LKŽ XI 313, plg. būdvardžius *raupsúotas*, -a, *raupúotas*, -a).

Tarmėse šio tipo vedinių yra šiek tiek daugiau, pvz.: *akuōté* „atakusi aguona“ Paj, *akuōtis* Srv; Šol; Jnšk; Ds, *akuotuōtis* „kas su akuotais“ Ds (LKŽ I² 90, plg. *akuotas*, -a, *akuotuotas*, -a), *kęsuōtē* „kemsuota vieta, pieva“ S.Dauk; Plt; Brs (V 646, plg. *kęsúotas*, -a), *kailiniuōtis* „kas su kailiniais“ S.Dauk; Šts (V 53, plg. *kailiniúotas*, -a), *kuoduōtē* „kuoduota višta“ Brs; Ds (VI 906, *kuodúotas*, -a), *lapuōtē* „lapuota šluota“ Grž (VII 158, plg. *lapútotas*, -a), *piniguōtis* „kas turi daug pinigų“ S I 191; Pkr; Šlč (IX 1043, plg. *pinigúotas*, -a), *raguōtis* (-é) „kas su ragais“ LTR (Užp); Kv; Btg; Bgs; Ut; Rz, *raguōtis* „velnias“ LTR(Sln); Ds; „stulpas su šakomis puodynėms džiauti“ Slč; „toks dešimties nyčių audeklas“ Kp (XI 42, plg. *raguotas*, -a), *rainuōtē* „rainas audeklas“ J (plg. *rainuotas*, -a), *ruduōtē* „rusva višta“ Grž (XI 881), *šlakuōtis* (-é) „kas šlakuotas“

Šts; Vrn; Prk; šlakuōtē „perlavištē“ Jn; Kv (XIV 1003–1004, plg. šlakúotas,-a), ūsuōtis „kas su ūsais“ Ds; „kas su akuotais“ Dgl (LKŽK).

Dauguma ypatybės turėtojų pavadinimų su -uotis(-é) dar yra išlaikę ryšį su priesagos -uotas(-a) būdvardžiaisiais, t.y. istoriniu poziūriu dar gali būti laikomi galūnės -is(-é) vediniais (plg. ŽD 354; DaiktDr 351; GJL II 256).

Vediniai su priesagomis -uočius(-é), -uočia

§36. Anksčiau minėti vediniai *raupsuotis*, *raupuotis* (žr. §35) S.B.Chilinskio Biblijos vertime turi variantą *raupsuočius* Ch¹ 8X; Ch 2 Kar 7(turinys), *raupuočius* „kas serga raupais“ Ch 3 Moz 14,2 (t.p. L 391; „kas raupuotu veidu“ Dglš – LKŽ XI 312).

Tarmėse vartojami dar keli šio tipo NAtt, pvz.: *akúočius* „kas su akuotais“ Rdm (LKŽ I² 89, plg. *akuōtis*, žr. §35), *gauruočius* „kas su gaurais“ Ign (plg. *gaurúotas*,-a, žr. Grinaveckis 1991: 177), *kailinuōčius* „kas su kailiniais“ Prk (V 53, plg. *kailiniuōtis*, žr. §35), *kuoduōčius* „kas su kuodu“ Brs (VI 906, plg. *kuoduōtē* žr. §35), *pínguočius* „kas turi daug pinigu“ J; Pgg; Klvr; Gs; Lp (IX 1043, plg. *piniguōtis* žr. §35), *puikuōčius* „puokuolis, išdykėlis“ MŽ; K; Sch 75; KrvP(Pln) (LKŽ X 855), *raguočius* „gyvulys su ragais“ K I 504; Jnš; „velnias“ LTR(Dkk); Psn; „išpuikęs išdidus žmogus“ MŽ; KrvP(Krž), *raguočē* „trispylė, dyglė“ Srj (XI 40, plg. *raguočis*,-é, žr. §35), *turtinguōčius* „kas turtinges“ Dkšt (Grinaveckis 1991: 177).

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, dauguma priesagos -uočius(-é) vedių turi atitikmenų su priesaga -uotis(-é). Taigi priesagos -uočius(-é) veikiausiai yra įu-kamienis priesagos -uotis(-é) variantas. Tiesa, V.Grinaveckis (1991: 177) čia įžiūri ir slaviškos priesagos -ač įtaką.

§37. Vediniai *kuoduōtē*, *kuoduōčius* turi variantą *kuoduočia* „kuoduota višta“ KlvD 144 su -uočia.

Vediniai su priesagomis -étis(-é), -éčias, -éčia

§38. Tarmėse vartojamas vos vienas kitas vedinys su priesaga -étis (<-étas + -is), pvz.: *eglétis* „naminis eglute austas audeklas“ Trk (LKŽ II² 1051, plg. *eglétas*,-a), *lapéčiai* „lapės kailis, lapenos“ J (plg. *lapétas*,-a), *lašinéétis* „pyragaitis su lašiniais“ Žem, *šukéétis*(-é) „kas šukėtas“ J; Gs; Vl; Nmn; Pl; Vrn; Slnt; Ds; Kp; Trgn (LKŽ XV 329, plg. *šukétas*,-a), *varškéétis* „virtinis su varške“ Sk; Kl; Jnš; Škn; Sln; „varškės paplotėlis“ Vrn; „pyragaitis su varške“ Škn (LKŽK, plg. *varškétas*,-a).

Su šiais vediniai, matyt, siejasi ir senuju raštu NAtt *šešuoléétis* Mž 473₁₄, 543₁₇; VlnE 158₁₀; MTP 22a₂ ir žemaičių tarmėje vartojamas jo variantas *šešuoléétis* „šešėlis“ (užfiksotas jau ŽCh 304; S.Dauk; M.Valanč; P – LKŽ XIV

540–541), padarytas iš žodžio *šešúolis*, būdingo XVI–XVII a. Mažosios Lietuvos raštams (Fraenkel 1936: 181–182; ŽD 351).

§39. Priesaga *-étis* turi šiuos paradigmminius variantus:

-éčias: *drūžéčias* „drūžetas audeklas“ J I 355 (plg. *drūžétas*, *-a*);

-éčia: *broléčia* „brolio duktė“ SD¹ 177; SD³ 22, 431; Švnč (LKŽ I² 1069), *dukteréčia* Sb; Kp; And (II² 812), *lauméčia* „laumės duktė“ Kp (plg. *laumétas*, *-a* „su laumémis“ Varn – LKŽ VII 190, 191).

Išvados

1. Su afiksu **-jo-* ypatybės turėtojų pavadinimus imta daryti gana seniai, galbūt tada, kai baltų, slavų ir germanų kalbos dar nebuvo atsiskyrusios nuo šiaurinio indoeuropiečių prokalbės dialekto. Galbūt tam laikotarpiui priskirtina ir sudurtinė priesaga **-it-jo-*, kuri baltų kalbose turi apofoninius variantus **-eit-jo-*, **-oit-jo-*. Su jais čia irgi daromi ypatybės turėtojų pavadinimai. Tiesa, vėliau priesagos **-itjo-* ir **-oitjo-* imtos vartoti ir deminutivams daryti.

2. Su sudurtine priesaga **-ē-jo-*, būdinga baltų, slavų ir gal mesapų kalboms, iš pradžių buvo daromi ypatybės turėtojų pavadinimai, o vėliau ji (kaip ir panašios kilmės priesaga **-tā-jo-*) buvo įtraukta į veikėjų pavadinimų darybos paradigmą. Lietvių ir latvių kalbose turimi ypatybės turėtojų pavadinimai ir su **-ā-jo-*. Latvių kalba yra išlaikiusi senesnę būklę: čia dar tarmėse pasitaiko būvardžių su **-ājo*, **-ējo*, kurių lietuvių kalboje jau nebéra.

3. Ypatybės turėtojų pavadinimus su kitomis iš afikso **-jo-* kilusiomis priesagomis (pvz.: *-ijas*, *-otis*, *-ocius*, *-uotis*, *-étis* ir pan.) bei darybos galūne *-ius(-é)* imta daryti jau lietuvių kalbos dirvoje.

SUTRUMPINIMAI

BKGF – E n d z e l y n a s J. *Baltų kalbų garsai ir formos*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslo linės literatūros leidykla, 1957.

DaiktvDr – U r b u t i s V. Daiktavardžių daryba. – *Lietuvių kalbos gramatika 1*, Vilnius: Mintis, 1967, 251–473.

DaitvDrR – A m b r a z a s S. *Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmažodiniai veidiniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

DL – R ü k e - D r a v i n a V. *Diminutiven im Lettischen*, Lund: AB Ph. Lindsteds Univ.-Bocchandel, 1959.

GJL II – O t r ę b s k i J. *Gramatyka języka litewskiego 2*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1965.

KZ – *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*, begr. von A. Kuhn, Berlin etc.

LEW – F r a e n k e l E. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht, 1962.

LKA – *Lietuvių kalbos atlasas 1–3*, Vilnius: Mokslas, 1977–1991.

LKK – *Lietuvių kalbotyros klausimai*, Vilnius.

- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–16, Vilnius, 1956–1995.
- LVG – Endzelīns J. *Latviešu valodas gramatika*, Rīgā: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.
- ME – Mülenbachs K., Endzelīns J. *Latviešu valodas vārdnīca* 1–4, Rīgā: Herausgegeben von lettischen Kulturfonds, 1923–1932.
- MLLVG I – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* 1, Rīgā: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.
- PKEŽ – Maziulis V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–3, Vilnius: Mokslas, 1988–1996.
- SE – SUMMA Abā Trumpas isguldīmas EWANIELIV [...] KIEDAYNYSE [...] 1653 (remtas Jakuļis A. „*Knygos Nobažnystės*“ leksika 1/Par. D.Jakulytė, Klaipėda: Sauliaus Jokužio leidykla-spaustuvė, 1995).
- SV – Endzelīns J. *Senprūšu valoda*, Rīgā: Universitātes apgāds, 1943.
- ŽD – Skardžius P. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1943.
Kiti šaltinių sutrmpinimai tokie pat kaip didžiajame „Lietuvių kalbos žodyne“.

LITERATŪRA

- A m b r a z a s S. 1991: Baltų ir slavų kalbų vardažodžių daryba (senosios bendrybės ir skirbtės). *Baltistica* 27(1), 15–34.
- A m b r a z a s S. 1993: Lietuvių kalbos pavadinimų pagal lyties skirtumą darybos raida. – *Lituanistica* 3(15), 38–49.
- A m b r a z a s S. 1994: Lietuvių kalbos deminutivų darybos raida. – *LKK* 34, 130–157.
- A m b r a z a s S. 1995: Lietuvių kalbos kuopinių ir vardažodinių vietų pavadinimų darybos raida. – *LKK* 33, 180–200.
- A m b r a z a s S. 1996: Lietuvių kalbos ypatybės turėtojų pavadinimų su priesaga *-ko- darybos raida. – *LKK* 36, 101–119.
- C u ū ū n F. 1964: *Historický vývoj rodiny a rodinne prislušnosti v českých nářečích*, Praha: Academia.
- F r a e n k e l E. 1936: Die indogermanischen -I- Stämme. – *KZ* 63, 168–201.
- G e r u l i s G. 1992: *Die altpreußischen Ortsnamen*. Berlin-Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger, Walter de Gruyter u. Co.
- G r e i m a s A. J. 1990: *Tautos atminties beišeškant*, Vilnius-Chicago.
- G r i n a v e c k i s V. 1991: *Lietuvių tarmės. Fonetika, morfologija*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis institutas.
- G ó r n o w i c z H. 1974: Das altpreußische Suffix -īl- und das polnische Suffix -ic- in Ortsnamen der preußischen Pomesaniens. – *Zeitschrift für Slawistik* 19, 234–240.
- K u b r j a k o v a E. S. 1963: Imennoe slovoobrazovanie germanskich jazykov. – *Sravnitel'naja grammatika germanskich jazykov* 3, Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 39–131.
- L a u m a n e B. 1989: Apelatīvi un toponīmi ar -ēj-, -ij- un -ien- Kurzemē. – *Baltistica* 3(1) Priedas, 147–160.
- L a u m a n e B. 1990: Derivāti ar priedēkli -ait- augšzemnieku izloksnēs. – *Onomastica Lettica*, Riga: Zinātne, 92–101.
- L a u m a n e B. 1991: Derivāti ar priedēkli -ait- latviešu valodā. – *VI tarptautinis baltistų kongresas 1991 m., spalio 2–4 d. Pranėsimų tezės*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 55.
- L e n k e v i č i ū t ē -N o r k a i t i e n ē M. 1983: Nomina regionalia lietuvių kalbos tarmėse. – *LKK* 22, 137–146.

- L i n d e r t B. 1967: *Formanty służące tworzenia nazw mieszkańców w językach słowiańskich*, Lublin.
- M a c i e j a u s k i e n ē V. 1977: Lietuvių asmenvardžių priesagų paplitimas XVII a. – *LKK* 17, 159–169.
- M a c i e j a u s k i e n ē V. 1991: *Lietuvių pavardžių susidarymas*, Vilnius: Mokslas.
- M a r t y n o v V. 1973: *Praslavjanskaja i balto-slavjanskaja derivacija imen*, Minsk: Nauka i technika.
- M e i d W. 1967: *Germanische Sprachwissenschaft*. Bd. 3: Wortbildung, Berlin: Walter de Gruyter u. Co.
- M e j e A. 1951: *Obščeslavjan'skij jazyk*, Moskva: Izdatel'stvo inostrannoj literatury.
- M e z g e r F. 1955: Ahd. *jungīdi*, lit. *vilkytis*, got. *nipjis*. – *KZ* 71, 117–119.
- N e p o k u p n y j A. N. 1985: Slożny suffiks slavjanskich patronimov (-ovitje-) – obśčeje praslavjansko-zapadnobaltijskoe obrazowanie? – *Tarptautinė baltistų konferencija 1985 m. spalio 9–12 d. Pranešimų tezés*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 189.
- O t r ę b s k i J. 1934: *Wschodniolitewskie narzecze twereckie* 1, Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności.
- P a l o m é E. 1974: Notes on the Germano-Baltic lexical correspondences: a critique Čemodanovs isoglosses. – *The journal of Indo-European studies* 2, 101–116.
- P a r e n t i A. 1996: Suffixnahme-like phenomena in Lithuanian. – *Res Balticae* 2, 65–76.
- R o s p o n d S. 1937: *Południowosłowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem *-itj-*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności.
- S a l y s A. 1930: *Die Žemaitische Mundarten* 1, Kaunas: Akc. „Spindulio“ b-vęs spaustuvė.
- S a l y s A. 1985: *Raštai* 3, Roma: Lietuvių katalikų mokslių akademija.
- S c h m i d W. P. 1960: Massapisch-baltische Kleinigkeiten. – *Indogermanische Forschungen* 65, 24–30.
- S k a r d ž i u s P. 1954: XVI amžiaus lietuvių asmenvardžiai. – *Aidai* 1, 27–33.
- S ł a w s k i F. 1974–1976: Zarys słowotwórstwa prastowiańskiego. – *Słownik prastowiański*, Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, t. 1, 44–141; t. 2, 14–60.
- T a s z y c k i W. 1937: *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem *-itj-*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności.
- T r a u t m a n n R. 1925: *Die altpreußische Personennamen*, Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht.
- U r b u t i s V. 1961: Dabartinės lietuvių kalbos galūnių darybos daiktavardžiai. – *Kalbotyra* 3, 27–69.
- V a i l l a n t A. 1974: *Grammaire comparée des langues slaves* 4, Paris: Éditions Klincksieck.
- V a n a g a s A. 1970: *Lietuvos TSR hidronimų daryba*. Vilnius: Mintis.
- V i d u g i r i s A. 1969: Zietelos tarmės daiktavardis. – *LKK* 11, 147–182.
- V o n d r á k W. 1924: *Vergleichende slavische Grammatik* 1, Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht.
- V u l a n e A. 1986: *Imja prilagatel'noe i ego sintaksičeskie funkci i v verchnelatyskom jazyke*. Avtoref. dis.[...] kand. filol. nauk, Riga.
- Z i n k e v i č i u s Z. 1977: Tėvavardinė asmenvardžių sistema Lietuvoje. – *Baltistica*. 2 Priedas, 151–156.
- Z i n k e v i č i u s Z. 1993: Žemaičiai (termino istorija). – *Kazimiero Būgos konferencija: Etiologija ir onomastica. Konferencijos programa ir tezés*. Vilnius, 1993 m. lapkričio 5 d., Vilnius: Vilniaus universitetas, 24–25.

THE DEVELOPMENT OF NOMINA ATTRIBUTIVA WITH THE AFFIX *-jo- IN LITHUANIAN

Summary

The adjective affix *-jo-* was introduced into the derivative category of nomina attributiva a long time ago, maybe when the Baltic, Slavic and Germanic languages had not yet been separated from the northern dialect of Indo-European, cf. Lith. *bēris*, Latv. *bēris* „bey horse“, Serb.-Croat. *mlāđi* „new moon“, Goth. *hairdeis* „shepherd“. The compound suffix **-itjo* (< *-īto- + *-jo-) has equivalents in the Baltic, Slavic and Germanic languages as well, cf. Lith. *vókytis*, Latv. *vācītis* „German“, South Slav. *brātīš* „brother's son“, OHG *jungidi* „cub“. The suffix **-itjo-* has the apophonic variants **eit-jo-*, **-oit-jo-* in the Baltic languages, cf. Lith. *vókytis* and *vókietis*, Latv. *vācītis* and *vācīetis* „German“, Lith. *gimināitis* and *giminiētis*, Lith. *savāitis* and Latv. *savietis* „relative“.

Earlier the suffix **-ē-jo* having equivalents in the Baltic, Slavic, maybe Messapic languages (cf. Lith. *medéjas* „hunter“, South Slav. *břzějš* „a quicke stream of a river“, Massap. *polaidehias*) was used to for nomina attributiva and later came into the derivative category of nomina agentis. In Lithuanian and Latvian there are some nomina attributiva with the another related suffix **-ā-jo-*, cf. Lith. *vasarójas* and Latv. *vasaražs* „summer-corn“. In Latvian dialects the suffixes **-ā-jo-*, **-ē-jo-* are still used to form not only nomina attributiva but also adjectives (cf. *miglājs* „misty“, *galējs* „last“) which completely disappeared in Lithuanian.

Lithuanian nomina attributiva with the other suffixes originated from **-jo-* (cf. *-ijas*, *-otis*, *-uotis*, *-ētis* a.o.) and with the derivative flexion *-ius(-ē)* have no equivalents in related languages.